

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІЛОСОФІЇ ІНВАЙРОНМЕНТАЛІЗМУ

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE PHILOSOPHY
OF ENVIRONMENTALISM

Івасечко О.Я.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

Зінченко М.В.,

*студент IV курсу факультету міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті досліджується різноманіття значень терміну «інвайронменталізм» у науковій літературі, що можна пояснити існуванням багатьох спільних способів тлумачення його значення. Розглядаються його найпоширеніші назви та пояснюється, як вони покликані переосмислити значення природи для людини та її місце в навколишньому світі. Витоки концепції інвайронменталізму можна простежити ще в давньогрецькі та римські часи. Поряд з іншими суспільними рухами інвайронменталізм остаточно сформувався в країнах Західної Європи в 1960-х роках. Відтоді з'явилася надійне наукове розуміння цієї теорії. Виділено декілька напрямів теорії інвайронменталізму. Найбільш поширені поділяються на антропоцентричний і біоцентричний підходи. В антропоцентричному підході існує різниця між школами думки, такими як апокаліптичний інвайронменталізм та емансипаційний інвайронменталізм. Водночас соціальний інвайронменталізм та екофемінізм існують у рамках біоцентричного підходу. Досліджено також факт, що в науковій думці існує безліч класифікацій екологічних рухів. Зокрема, на основі методів та форм діяльності екологічний рух можна розділити на кілька основних видів: природоохоронні організації, освітні, інформаційні, юридичні та правові ініціативи, рухи та групи протесту, що займаються проведенням прямих акцій, політичні організації та науково-практичні організації. Охарактеризовано, що сучасний екологічний рух має декілька проявів, зокрема і політичний. Останній пов'язаний із заснуванням зелених партій, що спершу поширилися у Новій Зеландії та Австралії. До кінця 1980-х років екологічний рух став глобальним. Найбільш поширеним він є в Європі як у соціально-екологічному, так і політичному виявах. Далі помітну роль вони відіграють у Північній Америці, пізніше – у Південній Америці та Азії. Подекуди помітну роль відіграє Австралія та Океанія, особливо у діяльності Грінпісу. Водночас, найменш поширеними є екологічні рухи у Африці.

Ключові слова: інвайронменталізм, екологічний рух, антропоцентризм, біоцентризм, політичний рух.

The article explores the diversity of meanings of the term "inironmentalism" in the scientific literature, which can be explained by the existence of many common ways of interpreting its meaning. The article examines its most common names and explains how they are intended to rethink the meaning of nature for humans and their place in the world around them. The origins of the concept of inironmentalism can be traced back to ancient Greek and Roman times. Along with other social movements, inironmentalism finally took shape in Western Europe in the 1960s. Since then, a reliable scientific understanding of this theory has emerged. There are several areas of the theory of inironmentalism. The most common ones are divided into anthropocentric and biocentric approaches. In the anthropocentric approach, there is a difference between schools of thought, such as apocalyptic inironmentalism and emancipatory inironmentalism. At the same time, social inironmentalism and ecofeminism exist within the biocentric approach. The article also examines the fact that there are many classifications of environmental movements in scientific thought. In particular, based on the methods and forms of activity, the environmental movement can be divided into several main types: environmental protection organisations, educational, informational, legal and legal initiatives, movements and protest groups engaged in direct actions, political organisations and scientific and practical organisations. The author characterises that the modern environmental movement has several manifestations, including the political one. The latter is associated with the founding of green parties, which first spread in New Zealand and Australia. By the end of the 1980s, the environmental movement had become global. It is most widespread in Europe, both in its socio-environmental and political manifestations. Then it played a prominent role in North America, and later in South America and Asia. Australia and Oceania also play a prominent role, especially in the activities of Greenpeace. At the same time, environmental movements are the least widespread in Africa.

Key words: inironmentalism, environmental movement, anthropocentrism, biocentrism, political movement.

Постановка проблеми. Дослідження сучасних суспільно-політичних рухів є важливою складовою сучасної політологічної науки та історії міжнародних відносин. ХХ та особливо початок ХХІ ст. позначилися глобальними змінами у світоглядній системі людей по всьому світу. Поступово прийшло усвідомлення того, що практики хижацького використання ресурсів стають згубними, при-

чому насамперед для довколишнього середовища. Поява та поширення екологічних рухів призвели до поступового формування цієї потужної сили в окрему течію, яка у різних країнах розвивалася по-різному, а у деяких країнах ще формується. Додатково слід зазначити, що вивчення інвайронменталізму в Україні є вкрай актуальним. Цей рух у нашій країні сформувався порівняно нещодо-

давно, по суті, із крахом тоталітарної системи. Тож, джерела його походження, основи функціонування, сучасні трансформації залишаються малодослідженими проблемами в нашій державі, що, з огляду на популярність екологічних ідей у західних суспільствах та політикумі, відкриває можливості для глибшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): зважаючи на те, що об'єктом статті є філософія інвайронменталізму та її сучасні прояви в глобальному вимірі а предметом статті виступають сутнісні характеристики філософії інвайронменталізму, трансформації та перспективи її розвитку. Проаналізувати появу, розвиток та перспективи соціально-політичної течії інвайронменталізму, можемо визначити **завдання:** дослідити основні підходи до визначення інвайронменталізму; визначити передумови та причини його; охарактеризувати різновиди напрямків інвайронменталізму.

Методологія дослідження. У роботі застосовані логічні методи дослідження: синтез, аналіз, індукція, дедукція. На базі порівняння вдалося дослідити різноманітні моделі упровадження інвайронменталізму у різних країнах світу. Водночас, у роботі також використано аксіологічний метод дослідження, за допомогою якого вдалося охарактеризувати основні цінності, що ними керуються представники цієї концепції. Також дослідження побудоване на базі використання методу абстрагування, що полягає у переході від аналізу загальних теоретичних проявів до формування конкретних висновків та перспектив розвитку інвайронменталізму у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень. Проблема характеристики інвайронменталізму цікавила не одне покоління дослідників. Для прикладу вагомим є дослідження «Contested environmentalism: the politics of waste in China and Russia» американських вчених Фенгши Ву та Е. Мартус. Вони дослідили розвиток інвайронменталізму у росії та Китаї. На їхню думку, порівняння цих країн надає критичне розуміння природи екологічної політики за авторитарних урядів. Не зважаючи на більшу політичну лібералізацію, неурядові організації в таких гібридних державах, як росія, виявляють малу ефективність. Навпаки, Китай, незважаючи на його жорсткішу авторитарну систему та використання більш репресивних заходів проти соціальної активності, все ще може бути випробуваний добре продуманим альянсом неурядових організацій [10]. Американський дослідник М. Крафт у роботі «Environmental Policy and Politics» проаналізував інвайронменталізм та особливості сучасної політики щодо нього [12]. Британський вчений Н. Апергіс дослідив європейський досвід впровадження інвайронменталізму у праці «Environmentalism in the EU-28 context:

the impact of governance quality on environmental energy efficiency» [6]. Серед українських дослідників виокремимо монографію «Екологістські рухи в сучасному політичному процесі» О. Андроса, присвячені проблемам екологізму [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання збереження природного середовища є актуальним та знаходиться у центрі вирішення глобальних проблем сучасності. Водночас, безпосередньо екологічні кризи, що виникають у галузі взаємодіяльності соціуму та природи, виконують роль чинників появи нової наукової концепції – інвайронменталізму, а також появи та розвитку сучасного напрямку досліджень та політики сталого розвитку. Таким чином, питання збереження навколишнього природного середовища отримало роль нагальної проблеми формування глобального суспільства та стало актуальним напрямом державної політики у низці країн світу [3, с. 25]. Зауважимо, що ця проблема є обумовлена негативними для природи результатами соціального, науково-технічного прогресу, які призводять до помітного скорочення природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища залишками споживання та виробництва. У свою чергу це погіршує умови життя та у підсумку може вплинути на появу екологічної катастрофи. З цієї причини екологічна політика на національному та глобальному рівнях потребує помітної активізації, інтеграції та підвищення ефективності [11].

Концептуальне оформлення явища, яке виступало за збереження природного середовища відбулося у 40-х рр. ХХ ст. Саме тоді виникла та набуло світового значення концепція інвайронменталізму. Остання отримала роль помітно нової екологічної течії, яка базується на створенні нових екологічно зорієнтованих цінностей, переосмисленні значення природи для людини, її місця людини у навколишньому світі [3, с. 35]. Водночас, актуальною нині залишається і проблема визначення цього терміну, з огляду на існування багатьох підходів щодо цієї концепції.

Глосарій із екологічної етики та гуманітарної екології термін інвайронменталізм пояснює у такий спосіб:

- 1) рух за збереження природи;
- 2) світоглядна екологічна орієнтація [2, с. 105].

Водночас, сучасний екологічний довідник України подає такі дефініції цього поняття:

1) соціально-екологічний організований рух зацікавлених громадян та державних органів, направлений на захист становища навколишнього середовища;

2) теорія управління соціальним та економічним розвитком і навколишнім середовищем, що вважає людство елементом біосфери та стверджує про необхідність трансформування природи в інтересах людини [2, с. 105].

У новій екологічній енциклопедії України знаходиться термін «енвайронментальний гуманізм» (екогуманізм), що пояснюється у значенні сучасної форми гуманізму, особливість якого полягає у подоланні протиставлення соціуму і природи та усвідомленні органічної єдності та взаємозумовленості у розвитку суспільства, людини та природи [2, с. 106]. У межах енвайронментального гуманізму викладено такі екологічні імперативи: 1) сформувати «зовнішні» рамки людської діяльності, аби існувати не на шкоду природі; 2) сформувати «внутрішні» рамки, у яких імовірно фізичне та психофізичне пристосування, із метою того аби жити, не знищуючи себе стресами; 3) оберігати культуру, унікальність та своєрідність; 4) зберігати здорове середовище проживання [1, с. 80].

У своїх наукових дослідженнях низка як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників підкреслюють вагомі відмінності інвайронменталізму від антропоцентризму, наприклад ідеться про визнання людини невіддільною частиною природного світу, а також вимоги органічного, гармонійного взаємовпливу поміж людиною та природою. Зокрема, американський вчений А. Дзех, вважає, що інвайроменталізм є своєрідним світоглядом, побудованим на новому варіанті філософії природи – «зеленої» теорії стосунків між людиною та навколишнім світом [2, с. 105]. Цей науковець до ключових характеристик інвайронменталізму відносить:

1. відмова від ієрархічної картини світобудови, яка передбачає верховенство людини;
- 2) перехід від одностороннього людського впливу на природне середовище до взаємовпливу природи та людини, ціллю цього є не тільки власна реалізація потреб людини, але й усієї природи;
- 3) чітке слідування законам екосистеми;
- 4) поширення основних етичних правил на стосунки людини із природою.

Сучасний американський дослідник К. Гаріс вважає, що енвайроменталізм є новою парадигмою традиційної екологічної думки, який засновується на принципі відмови від антропоцентризму щодо природи, турботи про охорону, чистоту природного середовища й забезпеченні існування людини як біологічного виду. Також цей дослідник аналізує різницю між «інвайроменталізмом» та «екологічним рухом». Він вказує, що інвайроменталізм та екологізм — це два види того, що стало називатися «зеленим рухом» або «зеленими» (Greens) (з великою буквою «G») [11]. Хоча терміни «інвайроменталізм» і «екологізм» колись використовувалися як взаємозамінні поняття, науковці вважають, що між ними існує різниця. Інвайроменталісти вважають, що «зелені» проблеми, якими б важливими вони не були, можна вирішувати в рамках існуючих політичних та економічних структур. Із цією метою,

це вимагає від уряду відповідного законодавства та добровільного прийняття споживачами екологічно безпечної діяльності. Екологи заперечують, що це можливо. Екологічна криза настільки потужна, як вони вважають, що тільки ретельна реорганізація політичної, соціальної та економічної системи дозволить досягти успіху [11]. Однак, це у свою чергу вимагає також і кардинальної зміни людських цінностей. Зауважимо, що також у іноземній літературі ідеться про те, що термін «ecology» як наука та «environmental welfare» як спеціальна людська діяльність щодо захисту навколишньої природи мають деякі спільні риси [2, с. 105]. Наприклад, спільним є те, що у змісті цих термінів є відображенням стурбованість щодо занепаду довкілля. Проте основна відмінність між ними полягає у різному тлумаченні шляхів подолання екологічних криз.

У роботі американського вченого Ч. Кребса «The Ecological World View», поняття «енвайронменталізм» трактується у якості міждисциплінарної науки, яка досліджує аналіз людського впливу на біологічне, хімічне середовище Землі [13, с. 11]. Також у цій праці ідеться і про те, що енвайронменталізм може об'єднувати у єдине ціле не тільки екологію, але також і інші науки, зокрема філософію, політику, кліматологію, геологію, економіку, соціологію, антропологію, і як суспільний рух є направлений на мінімізацію людського впливу на довкілля.

Отже, вважаємо, що термін інвайронменталізм має декілька визначень у фаховій літературі, що пояснюється існуванням декількох різнобічних підходів до пояснення його змісту. Найчастіше під ним розуміють «рух», «теорію», «концепцію», «орієнтацію» що має на меті переосмислення значення природи для людини, її місця людини у навколишньому світі. Наголосимо, що ця концепція також базується на принципах відмови від антропоцентризму щодо природи, основними проявами якої слугує турбота про охорону, чистоту природного середовища. У роботі досліджено, що терміни «екологізм» та «інвайронменталізм» не є тотожними, оскільки ключова відмінність між ними полягає у різному тлумаченні шляхів подолання екологічних криз. Водночас, поняття «інвайронменталізм» у сучасних наукових розробках також може виступати і у якості й «міждисциплінарної науки», що вивчає вплив людини на біологічне, хімічне середовище Землі.

Витоки концепції інвайронменталізму прослідковуються із стародавніх часів, адже тоді люди були занепокоєні такими проблемами як забруднення води та повітря. Таким чином, екологічне усвідомлення вперше з'являється в людських записках принаймні 5000 років тому. Зокрема, ведичні мудреці вихваляли дикі ліси у своїх гімнах, даоси закликали, щоб людське життя відо-

бражало закономірності природи, а Будда навчав співчуття до всіх живих істот. З іншої сторони у месопотамському епосі про Гільгамеша ідеться про побоювання щодо знищення лісів та висихання боліт. Коли Гільгамеш рубає священні дерева, божества проклинають Шумер посухою, а Іштар (мати богині Землі) посилає Небесного Бика покарати Гільгамеша. Крім цього, у давньогрецькі та римські часи також існувало питання відносин людини із природою. У давньогрецькій міфології, коли мисливець Оріон клянеться вбити всіх тварин, Гея заперечує і створює великого скорпіона, аби убити Оріона. Коли скорпіон зазнає невдачі, Артеміда, богиня лісів і володарка тварин, стріляє в Оріона. Водночас, у своїх трактатах тогочасні римські мислителі намагалися подати свої шляхи їхнього подолання [5]. У Греції, тоді коли вирубка лісів призвела до ерозії ґрунту, філософ Платон скаржився: «Всі багатші й м'які частини відпали, а лише скелет землі залишився» [5]. Грецькі лікарі Гіппократ і Гален почали описувати шкоду людини для навколишнього середовища, зокрема вони описали явище кислотного забруднення мідних копальників. Книга Гіппократа «*De aëre, aquis et locis*» («Повітря, води та місця») є найдавнішою збереженою європейською роботою з екології людини [5].

У свідомості середньовічної людини проблема забруднення навколишнього середовища передусім асоціювалася із явищем поширення епідемічних захворювань у Європі між кінцем XIV-го і серединою XVI-го століття. У 1306 році англійський король Едуард I обмежив спалювання вугілля в Лондоні через смог. Однак, сучасні фахівці наголошують на тому, що таке занепокоєння не викликали широкої громадської активності [9].

У XVIII ст. цей екологічний рух отримав певне пожвавлення. Тоді ж теорія інвайронменталізму займала критичну позицію стосовно концепції необмеженого економічного зростання на базі використання природних ресурсів та технічного прогресу, яка виникла у той час у межах економічної теорії (А. Сміта, Д. Рікардо). Перші основні зауваги щодо обмеженості природних ресурсів зробив англійський священник Т. Мальтус в своїй книзі «Есе про принципи народонаселення» (1798 р.). У цій роботі йшлося про протиріччя між кінцевими запасами природних ресурсів і необмеженим ростом населення [1, с. 125].

Сучасний екологічний рух виник насамперед із проблеми занепокоєння наприкінці XIX століття щодо захисту сільської місцевості в Європі та дикої природи у США та наслідків для здоров'я людини від забруднення під час промислової революції. У той час домінятною політичною філософією був лібералізм. Його адепти вважали, що усі соціальні проблеми, включно з екологічними,

можна і потрібно вирішувати через вільний ринок. Тому і не дивно, що більшість ранніх екологів вважали, що уряд, а не ринок, має відповідати за захист довкілля та збереження природних ресурсів. Першу філософію ресурсозбереження було розроблено американським дослідником Гіффордом Пінчотом (1865–1946). Він був першим керівником Лісової служби США, для якого збереження лісів означало розумне та ефективне використання ресурсів [14, с. 25]. Також у Сполучених Штатах приблизно в той же час у філософії консерваторів виник більш біоцентричний підхід. Зокрема, Джон Мюір (1838–1914), засновник клубу Сьєрра, та Альдо Леопольд (1887–1948), професор управління дикою природою, ввели концепцію земельної етики, стверджуючи, що люди повинні перетворитися з завойовників природи на її громадян. Загалом робота А. Леопольда під назвою «Альманах округу Санд» (1949), мала значний вплив на пізніших біоцентричних екологів [14, с. 31].

Зауважимо, що екологічні організації, сформовані у кін. XIX ст. – сер. XX ст. переважно були лобістськими групами середніх верств населення, що займалися охороною природи, захистом дикої природи та забрудненням, які виникли у результаті промислового перевороту та урбанізації. Окрім цього, існували також наукові організації, які займалися природознавством та біологічними аспектами природоохоронних заходів.

Інвайронменталізм як окремий напрямок, поряд з іншими соціальними рухами остаточно сформувався у 1960-х рр. у західних європейських країнах. Ідеться безпосередньо про період відносного повоєнного благополуччя, коли на перший план вийшли постматеріалістичні цінності. Безпосередньо у цей час з'явився загальний помітний інтерес до проблем охорони навколишнього середовища [8].

Низка зарубіжних авторів, що розглядають сучасні проблеми екологічного руху, відстоюють тезу про істотні зміни тих соціальних цінностей, які свого часу стали його ідейною основою. Британський фахівець Патрік Гілліхем розглядав учасників тогочасного екологічного руху та найважливіші фактори, які впливали на їхню поведінку [1, с. 129]. До факторів, що сприяють залученню в рух, він відносить насамперед постматеріалістичні цінності, вищу освіту, високий рівень доходів, приналежність до націй із низьким рівнем бідності, зайнятість у сільському господарстві, а також особливості індивідуальної біографії учасників.

Формування на початку 1960-х років цієї концепції спиралося на інтелектуальну традицію, пов'язану з розумінням природи таких дослідників як: Г. Торо, А. Уайтхедом та А. Леопольдом. Безпосередньо бачення, які сформувалися в рамках цієї традиції, що світ природи має внутрішню

цінність і повинен бути захищений від наслідків індустріалізації, стали моральними засадами американського інвайронменталістського руху в ХХ ст. і згодом вони стали передаватися із локального на глобальний рівень [1, с. 130]. У 1970–1980-ті роки в рамках широкого екологічного руху в США, а згодом і в інших країнах були створені національні екологічні організації та «зелені» партії. Інтерес до вивчення та захисту навколишнього середовища поживався в університетах та урядових організаціях. Особливе піднесення пережив американський інвайронменталізм у зв'язку з рейганівською політикою, пріоритетами якої були стимулювання економічного розвитку та дерегуляції економіки.

Європейський рух зелених у своєму становленні також спирався на уявлення про деградацію навколишнього середовища внаслідок руйнівного впливу на нього економічної діяльності, що розширюється, і пов'язаних з цим серйозних загроз і ризиків для здоров'я людини. Новостворені політичні партії зелених при сприятливому відношенні європейських урядів до їхньої інституціоналізації дедалі активніше брали участь у політичному житті країн ЄЕС, поступово набуваючи впливу на виборців [4, с. 28]. Низка серйозних екологічних катастроф, серед яких були, наприклад, хімічне забруднення Рейну, кислотні дощі, наслідки аварії на Чорнобильській АЕС, змусили багатьох політиків визнати важливість екологічних проблем і використати їх у своїй передвиборній діяльності.

Отже, генезис концепції інвайронменталізму можна прослідкувати від стародавніх грецьких та римських часів. Саме тоді римські мислителі у своїх трактатах відстоювали ідею захисту природи, а грецька міфологія фіксувала окремі сюжети про дбайливе ставлення до природи. Наділі проблема екології почасти була поширеною в епоху Просвітництва. Однак, безпосередньо витоки сучасної концепції інвайронменталізму слід шукати у ХІХ ст. Таким чином, сучасний екологічний рух виник насамперед із проблеми занепокоєння наприкінці ХІХ століття захистом сільської місцевості в Європі та дикої природи у США. Крім цього, поява цієї теорії обумовлена наслідками для здоров'я від забруднення під час промислової революції. Однак, інвайронменталізм як окремий напрямок суспільно-філософських поглядів поряд з іншими соціальними рухами остаточно сформувався у західних європейських країнах у 1960-х рр. З цього часу виникає потужне наукове осмислення цієї теорії, а екологічний рух отримав також і політичне забарвлення.

Сучасні дослідники виділяють конкретні напрямки інвайронменталізму. Переважно у сучасній науковій думці адепти теорії інвайронменталізму поділяються на два інтелектуальні табори: ті, які вважаються антропоцентричними, або «орієтова-

ними на людину», біоцентричними, які «зосереджені на житті» [5]. Водночас, антропоцентричні підходи зосереджуються в основному на негативних наслідках, що виникли у результаті діяльності людини у природі. Загалом прихильники антропоцентричного бачення характеризується механістичним підходом до нелюдської природи, в якому окремі істоти та види мають лише інструментальну цінність для людей. Визначальною рисою антропоцентризму є те, що моральне зобов'язання, які люди мають перед навколишнім середовищем впливає із зобов'язань, які люди мають один перед одними. Відтак, зобов'язання людини перед навколишнім середовищем є непрямим [11]. Критики антропоцентризму звинувачують, що він є формою людського «шовінізму». Вони стверджують, що антропоцентричні підходи передбачають історично західний погляд на природу як на просто ресурс, яким потрібно керувати або використовувати його для людських цілей [3, с. 56].

Відтак, на відміну від антропоцентризму, біоцентризм стверджує, що природа має внутрішню моральну цінність, яка не залежить від її корисності для людей, і саме ця внутрішня цінність безпосередньо породжує зобов'язання перед навколишнім середовищем. Тому люди морально зобов'язані захищати навколишнє середовище, а також окремих істот та види, що проживають у ньому. У цьому сенсі біоцентрики розглядають людей та інші елементи природного середовища, як членів єдиної моральної та екологічної спільноти. Розмежування між антропоцентричним і біоцентричним підходами відіграло центральну роль у розвитку екологічної думки наприкінці ХХ століття [9]. Саме у цей час виділися також інші концепції у згаданих фундаментальних підходах.

Антропоцентричними є такі підходи до окреслення явища інвайронменталізму:

1. Апокаліптичний інвайронменталізм
2. Емансипаційний інвайронменталізм [9].

Апокаліптичний інвайронменталізм зародився у 1960-х рр., у повоєнний період. Відтак, саме у цей час бачення екологічного руху було песимістичним відображаючи відчуття так званого «цивілізаційного нездужання» [11]. Наприклад, такі праці як «Тиха весна» Р. Карсона (1962), «Трагедія громад» Г. Хардіна (1968), «Х. Медоуз «Межі зростання» (1970) припускали, що світова екосистема досягла межі того, що вона могла витримати. Водночас, такі апокаліптичні праці заохочували тогочасні уряди на законодавчому рівні вирішувати питання екології [9].

Водночас, емансипаційний екологізм зародився у 1970-х рр. В той час багато екологів намагалися розробити стратегії із метою обмеження деградації навколишнього середовища переважно шляхом переробки, використання альтернатив-

них енергетичних технологій, децентралізації та демократизації економічної та соціальної сфери. На відміну від апокаліптичного, адепти цього підходу використовували більш позитивні та практичні ідеї, одним із аспектів яких було сприяння розвитку екологічної свідомості та етики «керування» навколишнім середовищем. Яскравим прихильником цього підходу є англієць Б. Комонер [7, с. 85]. На відміну від попередніх мислителів, які применшували взаємозв'язок природних систем, цей фахівець підкреслював зв'язку виробничих процесів із природою. Він вважав, що вони можуть працювати у взаємодії із природним середовищем, варто лише заохочувати використання органічних ресурсів, а не синтетичних продуктів чи матеріалів (зокрема пластмас чи різноманітних хімічних добавок) [9].

У біоцентризмі існують такі напрямки як соціальний інвайронменталізм та екофемінізм.

Соціальний інвайронменталізм основний наголос робить на дрібномасштабних економічних структурах та соціальних вимірах екологічної кризи. Його головним прихильником був американський науковець М. Букчин. Загалом соціальні інвайронменталісти простежують причини деградації навколишнього середовища в існуванні несправедливих відносин у суспільстві. Водночас, більш радикальним є глобальний інвайронменталізм. Адепти його стверджують, що людям необхідно відновити «духовні» стосунки з нелюдською природою [18]. В той же час екофеміністи стверджують, що існує зв'язок між знищенням природи людьми та пригніченням жінок з боку чоловіків, який виникає через політичні теорії та соціальні практики, в яких і жінки, і природа розглядаються як об'єкти, якими треба володіти чи контролювати [9]. Таким чином прибічниками цього підходу прагнуть встановити центральну роль жінок у прагненні до екологічно безпечного та соціально справедливого суспільства.

Отож, як вдалося з'ясувати на сьогодні існує декілька напрямків теорії інвайронменталізму. Найпоширенішим є поділ на антропоцентричні та біоцентричні підходи. Поміж антропоцентричного підходу виділяються такі школи як апокаліптичний інвайронменталізм, емансипаційний інвайронменталізм. В той же час у біоцентричному підході існують соціальний інвайронменталізм та екофемінізм. Наголошено, що антропоцентричні підходи зосереджуються в основному на негативних наслідках, що виникли у результаті діяльності людини у природі. Однак, біоцентризм стверджує, що природа має внутрішню моральну цінність, яка не залежить від її корисності для людей.

Висновки. Отже, з наведених вище досліджень, можемо зробити висновок, що термін інвайронменталізм має декілька визначень у науковій літературі, що пояснюється існуванням декількох різнобічних підходів до пояснення його змісту. Найчастіше під ним розуміють «рух», «теорію», «концепцію», «орієнтацію», що має на меті переосмислення значення природи для людини, її місця людини у навколишньому світі. Терміни «екологізм» та «інвайронменталізм» не є тотожними, оскільки ключова відмінність між ними полягає у різному тлумаченні шляхів подолання екологічних криз. Генезу концепції інвайронменталізму прослідковуємо ще із стародавніх грецьких та римській часів. Сучасний екологічний рух виник насамперед із проблеми занепокоєння наприкінці XIX століття захистом сільської місцевості в Європі та дикої природи у США. Крім цього, на появу цієї теорії вагому роль відіграли і наслідки для здоров'я від забруднення під час промислової революції. Як окремий напрямок, поряд з іншими соціальними рухами, він остаточно сформувався у західних європейських країнах у 1960-х рр. З цього часу виникає потужне наукове осмислення цієї теорії.

В статті було досліджено, що існує декілька напрямків теорії інвайронменталізму. Найпоширенішим є поділ на антропоцентричні та біоцентричні підходи. Поміж антропоцентричного підходу виділяються такі школи як апокаліптичний інвайронменталізм, емансипаційний інвайронменталізм. В той же час у біоцентричному підході існують соціальний інвайронменталізм та екофемінізм. У науковій думці існує безліч класифікацій екологічних рухів. Зокрема, на основі методів та форм діяльності екологічний рух можна розділити на кілька основних видів: природоохоронні організації, освітні, інформаційні, юридичні та правові ініціативи, рухи та групи протесту, що займаються проведенням прямих акцій, політичні організації та науково-практичні організації.

З'ясовано, що сучасний екологічний рух має декілька проявів, зокрема і політичний. Останній пов'язаний із заснуванням зелених партій, що спершу поширилися у Новій Зеландії та Австралії. До кінця 1980-х років екологічний рух став глобальним. Найбільш поширеним він є в Європі як у соціально-екологічному, так і політичному виявах. Далі помітну роль вони відграють у Північній Америці, пізніше – у Південній Америці та Азії. Подекуди помітну роль відіграє Австралія та Океанія, особливо у діяльності Грінпісу. Водночас, найменш поширеними є екологічні рухи у Африці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрос О. Екологістські рухи в сучасному політичному процесі. Київ: Стилос, 2012. 206 с.
2. Марфинець М. Аналіз дефініцій «енвайронменталізм», «енвайронментальна педагогіка». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 37. С. 105–107.

3. Стегній О. Г. Екологічний рух в Україні: соціологічний аналіз. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001. 243 с.
4. Толстоухов А.В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє. Київ.: Вид. ПАРАПАН, 2003. 308 с.
5. A Brief History of Environmentalism – Greenpeace International. URL: <https://www.greenpeace.org/international/story/11658/a-brief-history-of-environmentalism/>
6. Apegis N. Environmentalism in the EU-28 context: the impact of governance quality on environmental energy efficiency. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11356-019-06600-1>
7. Collin P.H. Dictionary of ecology and the environment. 3. ed. Teddington : Peter Collin publ., 1995. 253 p.
8. Ekeli K. Environmental Risks, Uncertainty and Intergenerational Ethics. URL: <https://www.ingentaconnect.com/content/whp/ev/2004/00000013/00000004/art00001>
9. Environmentalism – History of the environmental movement. URL: <https://www.britannica.com/topic/environmentalism/History-of-the-environmental-movement>
10. Fengshi W., Martus E. Contested environmentalism: the politics of waste in China and Russia. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09644016.2020.1816367>
11. Harrison K. Environmentalism and ecologism. URL: https://www.researchgate.net/publication/327121732_Environmentalism_and_ecologism
12. Kamieniecki S. Environmental politics in the international arena : movements, parties, organizations, and policy. Albany, N.Y. : State University of New York Press, 1993. 291 p.
13. Kraft M. Environmental Policy and Politics. New York, 2017. 420 p.
14. Postel-Vinay K. The G20. A new Geopolitical Order. New York, NY : Palgrave Macmillan, 2013. 112 p.